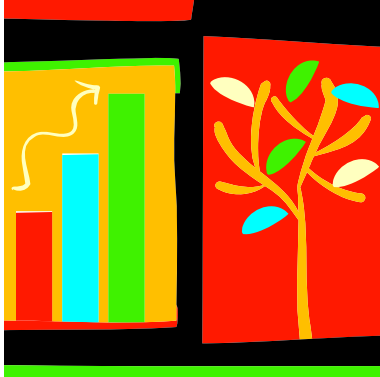


Dải âm thanh



Trong năm 2001, hai nhạc sĩ sáng tác và trình diễn là Trịnh Công Sơn, và George Harrison (thành viên ít nói nhất của ban the Beatles) đã lần lượt ra đi. Từ nay giới yêu nhạc sẽ không bao giờ được nghe những nhạc phẩm mới của hai tác giả nổi tiếng này; Vậy mà tôi vẫn có cảm tưởng “Người ngỡ đã đi xa, nhưng người vẫn quanh đây” (Tình Nhớ - Trịnh Công Sơn). Những bản nhạc mà hai tác giả này - cũng như nhiều nhạc sĩ khác – đã nhiều lần được hát lên, ngoài chuyện giúp vui, giải trí, còn có những tác dụng sâu đậm mà tôi nghĩ ít ai để ý đến.

Những lời ca mà người nghe thích, và rồi không quên được, gợi lại những cảnh vật, hay phản ánh được đúng tâm trạng của mình: tác giả bản nhạc như đã hiểu thấu được tâm tư của người nghe trong những nỗi đau, niềm vui mà đời mình đang, hay đã trải qua.

Tôi còn nhớ rất rõ, tình cờ, tôi đã được nghe câu hát “Một ngày như mọi ngày” (Một Ngày Như Mọi Ngày - Trịnh Công Sơn) phát ra từ cái radio hiệu Telefunken một buổi trưa, trong căn gác nóng và nắng chói chan ở Sài Gòn, năm tôi còn học trung học. Giọng ca Khánh Ly trên Đài Phát Thanh Sài Gòn đã phản ánh thật trung thực không khí khô cằn của thủ đô trong chiến tranh,

tâm trạng chờ đợi tù túng, cùng cực, chán chường, ngao ngán của cư dân Sài Gòn. Câu hát in sâu vào trí nhớ của tôi, và theo tôi qua Tân Tây Lan, ở lại với tôi suốt nhiều năm ở đây, cùng với một câu hát khác, “Oài, tiếng buồn rơi đều, Nhìn lại mình đời đã xanh rêu!” (Tình Xa – Trịnh Công Sơn). Ngay cho đến bây giờ, trong cuộc sống như Cuộc Chạy Đua Của Những Con Chuột (the Rat Race) trên đất Mỹ, mỗi khi lái xe trên xa lộ đến chỗ làm, tôi lại ngêu ngao như một phản xạ tự nhiên, “Một ngày như mọi ngày!”

Tôi mới chỉ được nghe những câu hát “Hà Nội mùa thu, đi giữa mọi người, lòng như thăm hỏi, tôi đang nhớ ai? Sẽ có một ngày, trời thu Hà Nội trả lời cho tôi, Sẽ có một ngày, từng con đường nhỏ trả lời cho tôi” (Nhớ Mùa Thu Hà Nội – Trịnh Công Sơn) khoảng một hai năm nay. Thế mà bao nhiêu hình ảnh lúc tôi mới 5, 6 tuổi ngồi trên chiếc xe đạp do một người anh họ lái đi khắp các phố phường Hà Nội như được chiếu lại trước mắt. Tác dụng này không khác gì những câu hát “Ai lên xứ hoa đào, đừng quên mang về một cành hoa!” (Ai Lên Xứ Hoa Đào - Hoàng Nguyên) về thành phố sương mù Đà Lạt, hay “If you’re going to San Francisco, be sure to wear some flowers in your hair!” tả thành phố Cựu Kim Sơn.

Ngoài ra, còn biết bao nhiêu những địa danh nổi tiếng mà tôi chỉ nghe tên chứ chưa bao giờ được nhìn thấy khi nghe những câu hát “Về nơi hoàng hôn Thái Nguyên tung hoành. Trời Bắc Sơn kia thời tung cánh. Tới đây chim thấy lòng ngập ngừng; Nhớ ai trên mấy đồi Yên Thế” (Đàn Chim Việt – Văn Cao).

Năm 1954, tôi theo bố mẹ đưa đi “di cư” trên một chiếc tàu “há mồm” của hải quân Hoa Kỳ ở vịnh Hạ Long, lần đầu tiên được tận mắt nhìn thấy phong cảnh vừa ngoạn mục, vừa vĩ đại - y như trong cuốn phim L’Indochine - di cư vào nam, chưa đủ lớn để có thể có được tâm trạng của nhiều người lớn: “Lìa xa thành đô yêu dấu, một sớm khi heo may về, Lòng khách tha hương vương

sầu thương. Nhìn em, mờ trong sương khói, bước đi nhưng chưa nở rời, lệ sầu tràn mi, đượm men cay đắng biệt ly” (Giấc Mơ Hồi Hương – Vũ Thành).

Di cư vào Sài Gòn, tôi đã “mài đũng quần” ở những trường tiểu và trung học, có bao nhiêu kỷ niệm với bạn bè cùng lứa ở khu Chuồng Ngựa và trường mới trung học Chu Văn An, “Hôm nay đây còn vui trông thấy nhau, Bên tiếng ca, tiếng đàn vượt trời cao, Lời vui thắm thiết đưa trao, như khi mới gặp nhau” (Ngày Tạm Biệt - Lam Phương).

Hai mươi một năm sau, không ngờ chính tôi lại được đóng vai như người lớn ở Hà Nội, “Tôi bước đi khi Sài Gòn trong cơn hấp hối, Như một người tình phụ, thở hơi cuối cùng. Tôi bước đi, Tân Sơn Nhất lửa khói ngập trời, Khu thương xá thu khép cuộc đời, Những con tàu ngơ ngác ra khơi” (Xin Đời Một Nụ Cười – Nam Lộc). Chỉ cần nghe một vài bài hát tiêu biểu, người ta cũng thấy rõ người Việt rõ ràng đã trải qua nhiều cuộc chia ly hơn nhiều dân tộc khác trên thế giới. Rồi khi lưu lạc trên xứ người, vọng tưởng về nơi mình đã lớn lên, “Em ơi, nhớ kỷ niệm nào, Bên nhau những chiều hẹn hò, Hàng cây soi bóng dìu bước chân em” (Sài Gòn Có Em – Phạm Mạnh Đạt). Hai mươi sáu năm rời xa quê hương mà tôi chưa có dịp nhìn lại; Vậy mà chỉ vài câu hát “Về đây, nhìn mây nước bơ vơ, Về đây nhìn cây lá xác xơ, Về đây, mong tìm bóng chiều mơ, mong tìm mái tranh chờ, mong tìm thấy người xưa” (Trở Về – Châu Kỳ) như báo trước đường xưa, lối cũ bây giờ ra sao.

Trong “Ethique à Nicomaque” của vùng núi non cổ Hy Lạp, Aristote có viết: “Tình bạn là điều cần yếu trong cuộc đời. Không bạn bè, chẳng ai thiết sống, mặc dù có tất cả những phúc lộc khác (...). Lúc nghèo túng hay khi bất hạnh, người ta vẫn nghĩ bạn bè là nơi nương tựa duy nhất. Tình bạn giúp cho kẻ thanh niên tránh khỏi những sai lầm, mang lại cho sự chăm sóc và khả



năng hành động khi sức lực đã suy giảm; tình bạn còn thúc đẩy tuổi trung niên vào những hành động cao đẹp”. Trịnh Công Sơn có lẽ cũng đã hợp ý với

Aristote, nên trong bản Tình Xa, mới có câu “Còn thấy gì? Sáng mai đây, thôi ta còn bạn bè!”

sống nhiều tuổi người ta càng thấy quý bạn bè hơn. Điều này thật ra cũng dễ hiểu vì trong khi bạn mới rất khó kết thân, số bạn cũ càng ngày càng giảm vì hoặc đã thất lạc, có khi lại qua đời. Bạn hữu cũng như - một nhà văn nào đó có viết – “những người thân yêu của ta cứ lần lượt bỏ ta ra đi, không bao giờ trở lại!” Tôi có vài người bạn đã chết thật trẻ và bất ngờ. Những nụ cười chưa nở trọn đã bỗng biến thành như mếu, những mộng ước bị vùi dập thô bạo, y như những cánh chim mới phóng mình bay lên đã bị gãy gục, như “Chiều chưa đi màn đêm buông xuống; Đâu đây buông lững lờ tiếng chuông. Đôi cánh chim toi bời rã rời, Cùng mây xám về ngang lưng trời” (Đêm Đông – Nguyễn Văn Thương).

Cuối năm 1971, ở thủ đô Wellington của xứ Tân Tây Lan, tôi đã được gặp lại một du sinh viên khác qua sau tôi một hai năm, bắt đầu cũng đã học ở Christchurch, đối trường, cư ngụ trong một căn gác trọ nằm trên một sườn đồi - thơ mộng như ở Đà Lạt! Anh bạn này đã khiến tôi phải chú ý ngay từ lúc mới từ Sài Gòn hạ cánh xuống phi trường Christchurch: Một tay khệ nệ - thay vì vali quần áo linh kinh như những du sinh viên khác - một cái tape recorder hiệu Akai M-8 loại để bàn, vừa nặng, vừa cồng kềnh, thấy rõ là loại đắt tiền; và tay kia: một bọc cả chục những băng nhạc thịnh hành nhất của các nhạc sĩ nổi tiếng nhất của Sài Gòn như Trịnh Công Sơn, Phạm Duy, Lê Uyên Phương, Ngô Thụy Miên, Nguyễn Trung Cang, Từ Công Phụng, Vũ Thành An, v.v. hát bởi các giọng ca mà không ai không biết như Khánh Ly, Lê Thu, Lê Uyên, Thái Thanh, Bạch Yến, Carol Kim, Elvis Phương, v.v.

Lúc đó tôi đã vừa thích thú - vì thể nào chẳng được nghe ké! - vừa ngạc nhiên hỏi thầm trong bụng: Tên này lần đầu tiên vừa đặt chân đến cái xứ vừa xa vừa hẻo lánh này, làm sao đã biết ở đây buồn chán và có nhiều thì giờ rảnh chẳng biết phải làm gì cho hết? Suốt cả năm ở Wellington, tôi đã nhiều lần trong những ngày mưa gió, nằm trên sàn gỗ, cùng với gác chủ nghe lại các bản nhạc đủ loại của Sài Gòn, uống cà phê, hút thuốc lá - là ba thứ chẳng bao giờ thiếu ở bất cứ nơi nào anh bạn này ở. Xa quê hương trong những năm của tuổi mới lớn, chính những băng nhạc của người bạn trẻ này mang theo đã giúp tôi nổi với mạch đập của giòng chính (main stream) của Sài Gòn. Sau cuộc Đổi Đời 1975, tình cờ mới đây, một hôm tôi được thân nhân người bạn cho biết anh đã đột ngột qua đời bên Tây Đức từ nhiều năm trước.

Không phải ai cũng có được nhiều bạn vừa thân vừa tốt: Ceasar ngày nào đã bị “Bạn bè ngồi quanh tuốt sáng giáo guom!” (Vẫn Nhớ Cuộc Đời - Trịnh Công Sơn). Vì thể nhạc sĩ trình diễn Paul Simon – người được mệnh danh là linh hồn của người Mỹ - đã kêu rên trong tuyệt tác Bridge Over Troubled Water - tự hiến mình làm “Cây cầu bắc trên giòng nước phiền lụy” (của đời sống) cho bạn mình bước qua - một câu thật thảm thiết: “And friends just can’t be found!” Mấy ai, trong đời may mắn có được một người như Paul Simon làm bạn? Đây là lý do những buổi hội ngộ của các cựu học sinh hay sinh viên ở hải ngoại có rất đông người tham dự: đến đó, bạn sẽ gặp và hàn huyên với cả hai, ba chục những người quen biết từ xưa, mà không cần phải tự giới thiệu.

Tình yêu thật ra cũng chỉ là trường hợp đặc biệt của tình bạn với người đối phái. “Ngày đó có em đi nhẹ vào đời Và đem theo trăng sao, Đến với trời thơ nuôi” (Ngày Đó Chúng Mình - Phạm Duy) đến khi người ta nhìn thấy “Mầu nắng bây giờ trong mắt em” (Nắng Thủy Tinh– Trịnh Công Sơn), hay

“Nắng có hồng bằng đôi môi em; Mưa có buồn bằng đôi mắt em. Tóc em từng sợi nhỏ, Rớt xuống đời làm sóng lênh đênh” (Như Cánh Vạc Bay – Trịnh Công Sơn). Đã có rất nhiều những câu hát ca ngợi, diễn tả tình yêu. Đáng để ý, ít có ai đề cao, hay biết ơn người yêu mình độc đáo như câu: “Ôn em, ngực ngải, môi trăm, cho ta cỏ mặn, trăm lần lá ngoan” (Giữ Đồi Cho Nhau - Thơ Du Tử Lê; Nhạc Từ Công Phụng). Chữ nghĩa kiểu này như có thấy trong những chuyện ma quái, mê hoặc, kiểu “Xem chiều lơ lả, bèn đòi ... giao hoan!” của Bồ Tùng Linh, chắc phải có liên hệ đến những điều mô tả trong cuốn Nhục Bồ Đoàn của Lý Ngự, hay các nhận xét của phân tâm gia Sigmund Freud.

Tình yêu bị phai nhạt, hay gãy đổ cũng xảy ra không ít. Những câu hát như: “Xin cho yêu lại từ đầu, Khi vừa chớm biết yêu thương” (Người Di Tản Buồn - Nam Lộc) cho thấy tác giả mong muốn được như ăn lại nhân bánh một lần nữa. Trong cuộc tình, khi có vấn đề, người trong cuộc phải đau lòng lắm, mới thốt lên: “Isn’t it a pity? Now, isn’t it a shame? How we break each other s hearts; And cause each other pain!” (Isn’t It A Pity - George Harrison) vì mới ngày nào, “Something in the way she moves, attracts me like no other lovers!” (Something - George Harrison).

Có nhiều câu nhạc làm người nghe ngẩn người, vì đã diễn tả cảnh vật đẹp như những bức tranh của các họa sư. Thời “tiền chiến” (tức là trước chiến tranh với Pháp), ở Hà Nội, tiếng đàn, thời gian, cây lá trong rừng, tiếng suối chảy róc rách như quyện lấy hồn người trong những câu hát: “Tơ đàn trùng theo với tháng năm, rừng còn nhớ tới người? Trong chiều nào giữa chốn đây, hồn cầm lắng tiếng đời” (Suối Mơ – Văn Cao). Thập niên 60 ở trong nam, liệu có cảnh nào đẹp hơn “Này em đã khóc chiều mưa đỉnh cao, Còn gì

nửa đầu sương mù đã lâu, Em đi về cầu mưa ướt áo, Đường phượng bay mù không lối vào, Hàng cây lá xanh gần với nhau.“ (Mưa Hồng - Trịnh Công Sơn). Và cũng giống như các chuyện chương của Kim Dung, có lẽ chẳng có đạo diễn phim ảnh nào có thể thực hiện được cảnh vừa trừu tượng, vừa gợi hình: “Hãy khóc, hãy khóc đi em! Giòng nước mắt sẽ bay trong trời, làm cơn mưa rớt trên chăn gối. Lời cỏ cây hát trên da người.” (Hãy Khóc Đi Em - Trịnh Công Sơn) mà không làm thất vọng những người đã hâm mộ những câu hát hiếm có này.

Có thuộc những lời ca gợi hình này, người ta mới không ngạc nhiên khi biết nhạc sĩ Trịnh Công Sơn cũng đã làm họa sĩ sau năm 1975, thu được nhiều tiền nhờ vẽ tranh hơn là viết những bài hát.

Nói đến tranh vẽ, tôi liên tưởng đến cuốn phim “Lust For Life” diễn tả lại cuộc sống của họa sĩ van Gogh, do tài tử Kirk Douglas thủ vai chính.

Vincent van Gogh tự tử chết năm 37 tuổi, sau khi đã say sưa sáng tác cả 2 ngàn họa phẩm trong 10 năm cuối. Điều đáng thương cho van Gogh là cả cuộc đời ông, qua ba, bốn nghề khác nhau, lúc nào ông cũng phẫn đấu, và mong muốn có liên hệ tốt với những người chung quanh. Cả đời ông chỉ bán được có một bức tranh. Chỉ sau khi qua đời, tranh ông mới được nổi tiếng. Có bức ngày nay bán đấu giá tới đâu 86 triệu Mỹ kim. Một trong những câu nói cuối đời của ông là “Nỗi buồn sẽ vĩnh viễn tồn tại!”

Tôi vẫn còn có thể hình dung ra những ngày mùa đông tháng tám của những năm 1966-1970 ở Tân Tây Lan, trong tiếng nhạc từ máy nghe nhạc phát ra, tôi đã như đang đóng vai, “Người nằm co, như loài thú, khi mùa đông về; Người nằm yên, không kêu than, buốt xương da mình” (Phúc Âm Buồn - Trịnh Công Sơn) có khi cả buổi - trong căn phòng trọ lạnh lẽo, hoang tàn ở số 19 đường Armagh, ngay giữa Christchurch, chỉ cách bờ sông Avon thơ mộng vài phút đi bộ. Bên ngoài cửa sổ là những cảnh lá xanh (chẳng khác gì

như trong phim Vertical Ray Of The Sun) lay động theo mưa rơi, và gió quạt, y như những câu ca, “Nhiều đêm, cô đơn nhìn cây trút lá. Buồn quá, cơn mưa hắt hiu, Đưa hồn về trong cô liêu” (Chờ Người - Lam Phương), hay: “Chiều chủ nhật buồn, Nằm trong căn gác điù hiu” (Lời Buồn Thánh - Trịnh Công Sơn), “Người về soi bóng mình, giữa tường trắng lặng câm” (Ru Ta Ngâm Ngùi - Trịnh Công Sơn). Phải đã từng sống suốt những ngày, tháng dài trong những khung cảnh như thế, người ta mới có thể hiểu tại sao bài hát nổi tiếng Dimanche Triste, khi mới được phát hành ở Âu châu, đã khiến cả trăm thanh niên quyên sinh.

Cuối năm 1965, du học ở Tân Tây Lan, tôi có hát những câu, “Làng tôi không xa kinh kỳ sáng chói, Có những cánh đồng cát dài Có lũy tre còm tả tôi. Ruộng khô, Có những ông già rách vai, Cuộc đất bên đàn trẻ gầy, Có người bừa thay trâu cày. Bình minh, khi sương rơi mờ trên rẫy, Tháp thoáng bóng người bên ngòi, Tát nước với giọt mồ hôi. Chiều rơi thoi thóp trên vài luống khoai, Có tiếng o nghèo thở dài, Vỗ về trẻ thơ bụi ngùi” (Quê Nghèo – Phạm Duy) cho một số bạn bè ở thủ đô Wellington. Năm 1971, trong những ngày buốt giá mùa đông ở Christchurch, lần đầu tiên tôi lại được nghe những câu hát: “Giọt nước mắt thương đất, Đất cần cỗi bao năm; Giọt nước mắt thương dân, Dân mình phận long đong” (Nước Mắt Cho Quê Hương - Trịnh Công Sơn), và tự hỏi cho đến bao giờ dân làng Việt Nam mới đạt được mơ ước “Àu dài đùa trong tiếng cười” (Quê Nghèo – Phạm Duy)?

Chuyện gì đã xảy ra trên quê hương Việt Nam khiến một người vừa mới cất lên một mong ước ý nghĩa, như “Đêm sông Hương nhung nhớ, Ngày Cửu Long mơ, mơ thấy gì? Mơ một ngày Hồng hà góp hội Trùng Dương” (Lại Gần Với Nhau- Trịnh Công Sơn), mà lại phải phản ứng quyết liệt như, “Tôi muốn yêu anh yêu Việt Nam. Ngày gió lớn, tôi đi môi gọi thầm; Thừa đôi tay, dư làn môi; Từ nay, tôi quên hết tiếng người” (Tình Ca Người Mất Trí -

Trịnh Công Sơn)?

Chắc vì có cảm thấy nguy cơ từng ngày bị vong thân trong cuộc sống, “Từng ngày đảo điên giết chết linh hồn. Một ngày cần xin thông dong con đường” (Vẫn Nhớ Cuộc Đời - Trịnh Công Sơn) ngay trên quê hương của mình, nên người nhạc sĩ đã nghĩ đến một giải pháp dung hòa: vừa né tránh được nguy cơ tự hủy, vừa kéo dài thời gian được sống yên vui, như trong câu, “Xin cho tôi ra khỏi cuộc đời, Để bao giờ trời đất yên vui, Xin cho tôi xin lại cuộc đời” (Xin Cho Tôi - Trịnh Công Sơn). Làm gì có loại đời sống có thể chặt ra làm nhiều đoạn, được tắt, bật được như thực phẩm đóng hộp như thế? Cho nên, đành phải chấp nhận, “Cuộc đời đó, có bao lâu, mà hững hờ?” (Mưa Hồng - Trịnh Công Sơn). Chỉ có một điều đáng tiếc là nhạc sĩ tài hoa này đã không tiếp tục có những câu ca mới phản ánh cuộc sống khốn khổ của người dân Việt ở Việt Nam sau năm 1975 trong các vùng kinh tế mới, và ở các trại tù “cải tạo”. Hoặc vì so với Việt Nam Cộng Hòa, chế độ cộng sản đã đang kiểm soát các nghệ sĩ trong nước mạnh tay hơn.

Đối với cái chết, hai nhạc sĩ Việt và Anh cũng có những câu hát như mong đợi tự nhiên: “Còn bao lâu cho thân thôi lưu đầy chốn đây; Còn bao lâu cho thiên thu xuống trên thân này; Còn bao lâu cho mây đen tan trên hồn người; Còn bao lâu tôi xa anh, xa em, xa tôi” (Phúc Âm Buồn - Trịnh Công Sơn),



so với “Sunrise doesn’t last all morning. Sunset doesn’t last all evening. All things must pass; All things must pass away” (All Things Must Pass – George Harrison). Khác với Harrison và nhiều người khác, Trịnh Công Sơn hơn nữa, còn muốn được chủ động cho cái chết của mình một cách rất bình thản, và như tình

cờ: “Một hôm buồn ra ngắm dòng sông. Một hôm buồn lên núi nằm xuống” (Tự Tình Khúc - Trịnh Công Sơn).

Ở “Thủ đô người Việt hải ngoại” có viện dưỡng lão Garden Park Care Center có đa số bệnh nhân là các cụ già Việt Nam. Ngày cuối năm, gia đình tôi có dịp đến đây thăm người thân, và đã ngạc nhiên thích thú khi thấy cả trăm các thanh niên Việt Nam thay phiên nhau đàn hát các bản thánh ca để gây không khí giúp vui các cụ. Đã rời trung tâm dưỡng lão này cả mấy tuần rồi, mà những câu ca “Silent night, holy night; All is calm, all is bright (...) Sleep in heavenly peace” (Silent Night – Thánh Ca) như vẫn còn văng vẳng đâu đây; Kéo dài như sự cảm phục và cảm ơn của tôi với các thanh niên ca hát hôm ấy ...

Tuy cũng là chữ, nhưng so với ca dao, thơ và văn xuôi, những lời ca dễ nhớ và dễ diễn tả hơn nhờ có âm và điệu của nhạc. Vì vậy, nhiều bài ca dao, hay thơ nổi tiếng đã được phổ nhạc, và nhờ vậy đã được nhiều người biết đến

hơn. Thí dụ: các bài Đêm Buồn (Ca dao – Nhạc Văn Phụng), Đố Ai (Ca dao – Nhạc Phạm Duy), Ao Lụa Hà Đông (Thơ Nguyên Sa; Nhạc Ngô Thụy Miên), Đôi Mắt Người Sơn Tây (Thơ Quang Dũng; Nhạc Phạm Đình Chương), Ngâm Ngùi (Thơ Huy Cận – Nhạc Phạm Duy), hay Mộng Dưới Hoa (Thơ Đinh Hùng; Nhạc Phạm Đình Chương). Riêng bài Mộng Dưới Hoa, câu thơ nguyên tác, “Tâm tư khép mở đôi tà áo” có lẽ vì bị vần, âm, và điệu của bài nhạc chi phối, đã được nhạc sĩ đổi thành “Ào bay mở khép nghìn tâm sự” mà nhiều người cho rằng còn hay hơn cả nguyên tác của thi sĩ.

Tiếc rằng có những câu thơ hay, như “Cám ơn người đã cho tôi, Những thương nhớ lạ lùng từ bấy lâu” (Bùi Giáng), hoặc “Em đến miền đất lạ; Xa vời quê hương ta. Kinh thành, ôi lộng gió, Inh tai tiếng cable car, Wellington ánh đèn vàng mờ ảo, In hình gái Việt dáng kiều sa” (Cali Bê Bê, bút hiệu của một sinh viên du học), mà lại chưa lọt vào mắt xanh – theo kiểu “Giận đời, nào ai mắt xanh” (Bánh Xé Lãng Tử – Trọng Khương) – của một nhạc sĩ yêu thơ nào, để được phổ thành nhạc cho nhiều người biết đến.

Sự ra đi của một nhạc sĩ Việt và một nhạc sĩ Anh mà tôi rất hâm mộ khiến tôi tự nhiên muốn so sánh các bài hát Việt và Anh. Có nhiều người cho rằng nhạc phẩm của Việt Nam hay nhờ lời, trong khi các bài hát Âu Mỹ nhờ âm nhạc.

Thật vậy, nhạc của Âu Mỹ thường phong phú hơn, vì có nhiều thể điệu, phối hợp với nhiều loại nhạc cụ, với kỹ thuật âm thanh tân kỳ và công phu hơn Việt Nam. Các bài hát Việt Nam quả thật thường hay nhờ lời. Về lời, thí dụ: cùng nói về tình yêu, nhưng hình ảnh sống sượng “đánh mau, đánh mạnh” của “Come together, right now, over me!” (Come Together - The Beatles) không thể so sánh được với tâm trạng tương tự của một người Việt ở làng quê: “Đêm qua ra đứng bờ ao, Trông cá, cá lặn, Trông sao, sao mờ.

Buồn trông con nhện giăng tơ, Nhện ơi nhện hỡi, nhện chờ mỗi ai. Buồn trông chênh chếch sao mai; Sao ơi, sao hỡi, nhớ ai sao mờ” (Đêm Buồn - Ca dao & Văn Phụng)

Tuy nhiên, một vài bài hát Việt Nam như bài Suối Mơ của Văn Cao, hay một số bài tình ca của Ngô Thụy Miên, cũng như của Cung Tiến có âm điệu rất phong phú, khác hẳn đa số các bài hát tiêu biểu khác của Việt Nam.

Ngoài ra, tôi thấy khá nhiều câu hát có những ý giống nhau giữa lời của những bài hát tiếng Việt và tiếng Anh. Thí dụ: tương đương với câu “Người về soi bóng mình, giữa tường trắng lặng câm” (Ru Ta Ngâm Ngùi - Trịnh Công Sơn) là câu mở đầu bài The Sound Of Silence của Paul Simon, “Hello, darkness, my old friend, I come to talk with you again!” Rồi Blowing In The Wind của Bob Dylan khác gì như dịch lại tựa đề Để Gió Cuốn Đi của Trịnh Công Sơn? Trong một số các bài hát khác, nội dung lời ca Việt Nam có khi chẳng khác gì các nhạc phẩm Anh/Mỹ: “Đố ai biết lúa mấy cây? Biết sông mấy khúc; Biết mây mấy tầng? Đố ai quét sạch lá rừng? Để tôi khuyên gió, gió đừng rung cây” (Đố Ai – Ca dao & Phạm Duy) như có cùng triết lý của những câu, “How many times can a man turn his head; Pretending that he just doesn’t see? How many years can some people exist, Before they’re allowed to be free? (Blowing In The Wind - Bob Dylan) vì cả hai đều đặt ra những câu hỏi không có câu trả lời. While My Guitar Gently Weeps của George Harrison có nội dung đề cao cây đàn của mình, nghe thấy như tương tự với bài Tiếng Đàn Tôi của Phạm Duy. Bài Mr. Moonlight (Johnson - The Beatles) có những câu “And from your world, You sent my girl. And from above, you sent us love” nghe có ý giống như những câu của bài Nguyệt Ca, “Từ bao la em đã đến, hay em đã ra đi” của Trịnh Công Sơn.

Như vậy, các nhận xét, so sánh lời và nhạc các bài hát Việt, Anh chỉ là tương đối. Có một điều khác tôi thấy rõ ràng hơn là: nhạc sĩ Việt Nam khó có

phương tiện, và không được tôn trọng bằng so với các đồng nghiệp Âu Mỹ. Dưới đây là một vài dẫn chứng:

Một hôm đã lâu, tình cờ tôi được coi trên truyền hình cho biết nhạc sĩ trình diễn Paul McCartney của ban the Beatles thu được 29 ngàn Mỹ kim là lệ phí (royalty) của tác quyền (copyrights) trong năm trước của riêng bản nhạc Yesterday. Đó là tiền mà các nhà sản xuất phim, kịch, đại nhạc hội, show, hay quảng cáo, v.v. phải trả cho tác giả khi bản nhạc được tấu lên trong các sản phẩm hay dịp đó. Hãng Microsoft cũng đã phải chi cho ban nhạc the Rolling Stones đầu cả 12 triệu Mỹ kim để được quyền sử dụng một bản nhạc cũ từ đời nào - bài Turn Me On (tức “Hãy Vặn Em Lên!” trong nghĩa sinh lý) để quảng cáo cho sản phẩm vận hành máy điện toán cá nhân Windows ’95 .

Nhờ tác quyền, các tác giả sáng tác của Âu Mỹ có lợi tức rất cao, có thể sáng tác các bài hát toàn thời gian, so với các đồng nghiệp Việt Nam tuy đã xuất bản rất nhiều tác phẩm nổi tiếng nhưng chỉ có mức sống rất đạm bạc (như Trịnh Công Sơn, Phạm Duy, Lam Phương, Từ Công Phụng). Tác quyền của Việt Nam, kể cả và nhất là của các bài hát, đều coi như không có hay không được áp dụng. Cho nên các bản nhạc Việt Nam cứ được - hay bị – tùy tiện tái dụng hàng loạt trên các sản phẩm giải trí nghệ thuật như băng nhạc, CD, phim ảnh, quảng cáo, hay trong các đại nhạc hội, v.v. mà các nhà sản xuất có khi chẳng đề tên tác giả, chứ chưa nói đến chuyện trả lệ phí bản quyền. Đây là một thiệt thòi và bất công lớn cho các nhạc sĩ sáng tác Việt Nam. Hậu quả là rất nhiều nhạc sĩ Việt Nam đã phải kiếm sống nhờ một nghề khác, nên chỉ có thể sáng tác “sau giờ làm việc”!

Trong ngôn ngữ nào cũng vậy, kể cả tiếng Việt, thêm hay bớt, hoặc đổi một chữ trong một câu nguyên tác có thể làm mất hết ý nghĩa đặc biệt mà tác giả muốn diễn tả. Những lời ca Việt Nam cũng vậy. Tôi đã được nghe một hai

ca sĩ - không biết vô tình hay cố ý, hay người chép lại lời cho ca sĩ hát đã viết sai - đã hát không đúng các chữ nguyên thủy của nhạc sĩ. Thí dụ như trong bài Hường Về Hà Nội của Hoàng Dương, chữ “guốc” trong câu “Thanh bình tiếng guốc reo vui” đã bị đổi thành “Thanh bình tiếng hát reo vui”. Tiếng “hát” thì làm sao có thể “reo vui” như tiếng “guốc” khua vang lên “thanh bình” trên các vỉa hè của 36 phố phường Hà Nội cho được? Hơn nữa, chỉ có đi “guốc” – chứ không thể là tiếng “hát” – mới có thể làm cho “Àu ồ tung gió chơi vơi”, một hình ảnh thướt tha độc đáo của các thiếu nữ thanh lịch ở Hà thành. Thử tưởng tượng tác giả Hoàng Dương nghĩ sao khi thấy đứa con tinh thần đắc ý, nặn ra từ tim, óc của mình đã bị biến dạng mất hết cả ý nghĩa, trước mắt mình như thế?

Ngay nữ danh ca Khánh Ly khi hát thu băng bài Cho Một Người Nằm Xuống cũng đã tự tiện gài thêm chữ “vùi” sau chữ “ngủ” của câu “Không có ai đời đời Ru anh ngủ, Mùa mưa tới trong nghĩa trang này có loài chim cô”. Tôi không tin Trịnh Công Sơn – hay tướng Lưu Kim Cương – thích bị cho ngủ ... vùi như thế!

Trịnh Công Sơn sử dụng chữ “suốt” rất tài tình trong nhiều bài hát - như trong Hạ Trắng: “Gọi tên em mãi suốt cơn mê này”, và “Đường đi suốt mùa nắng lên thấp đầy”; trong Đề Gió Cuốn Đi: “Hãy nghiêng đời xuống, nhìn suốt một mối tình”; trong Một Cõi Đi Về: “Rọi suốt trăm năm một cõi đi về”, và “Ngọn gió hoang vu thổi suốt xuân thì”; trong Em Còn Nhớ Hay Em Đã Quên: “Lá hát như mưa suốt con đường đi”. Thế mà có vài ca sĩ hát “suốt” thành “xuống” thì tôi thấy thật đau lòng cho tác giả, và khác gì như khinh thường người nghe?

Bài Còn Yêu Em Mãi của Nguyễn Trung Cang do Lưu Bích và Tô Chấn Phong hát trong một nhạc cảnh vui nhộn, có những hình nộm hóa thành người biết ca hát, dù thành công trong mục tiêu giải trí và thương mại, thật

ra đã phản bội ý nghĩa của nguyên tác. Đạo diễn nhạc cảnh này, nếu chịu khó đọc kỹ lời bài hát, sẽ thấy tác giả muốn diễn tả tâm trạng của một người nhớ và yêu vợ, “Riêng ta nơi núi rừng, về đêm càng nghe hồn băng giá. Câu ca hay khúc nhạc càng thêm sầu cho tình tan nát”, nhưng vì đã đang bị tù quá lâu, nên tuyệt vọng, có nhắn vợ không nên đợi ngày gặp lại, “Chờ ta chỉ nữa em ơi!” Trước năm 1975 ở Sài Gòn, nhạc sĩ Nguyễn Trung Cang đánh tây ban cầm điện chính (lead guitarist), và soạn nhạc trình diễn (composer) cho ban nhạc Phượng Hoàng, lúc đó coi như dẫn đầu phong trào nhạc trẻ; Ca sĩ của ban nhạc là Elvis Phương. Bài Còn Yêu Em Mãi là tác phẩm cuối cùng của nhạc sĩ, vì vài tháng sau khi anh soạn bài hát gửi về tặng vợ từ trong nhà tù “cải tạo”, anh đã chết vì kiệt sức! Bài Còn Yêu Em Mãi qua sự diễn tả của Elvis Phương đã lột tả được tâm trạng đón đau của Nguyễn Trung Cang.

*

* *

Tự điển Anh-Việt dịch cụm từ “sound-track” là “Dải, hoặc rìa cuộn phim chiếu bóng, có ghi âm thanh trên đó.” Những lời ca mà bạn đã nghe, thích và không quên được, vô hình chung đã trở thành dải ghi âm của cuộc đời mình. Dải ấy ghi lại những kỷ niệm, tâm tư sâu kín, những nỗi đau, niềm vui phản ánh những khung cảnh mà đời mình đã trải qua từ khi biết nghe, lớn lên, biết hát, biết yêu suốt cuộc sống.

Để dải ghi âm ấy được chính xác, có ý nghĩa, và đầy đủ, cho xứng đáng với cuộc đời mình, hãy tôn trọng và hỗ trợ những nhạc sĩ, tác giả của những lời ca. Nhiều lời ca quả đã khiến cho đời sống của chúng ta nhẹ nhàng, và tươi

mát hơn ...

Nguyễn Giao

Nguồn: Nguyễn Dao

Được bạn: Thành Viên VNthuquan đưa lên
vào ngày: 27 tháng 12 năm 2003